

Говор Доналда Хејса, првог замјеника Високог представника, Први округли сто са властима Босне и Херцеговине, Конференција економиста

Даме и господо,

Канцеларија Високог представника ради са домаћим и међународним партнерима на успостављању правног и политичког оквира који је потребан Босни и Херцеговини уколико жели да покрене своју економију. Тај оквир дјелимично постоји. Међутим, потребно је још доста да се уради – а вријеме игра кључну улогу! Босна и Херцеговина неће искористити све своје потенцијале уколико се тај оквир у потпуности не успостави. Нема времена за одгађање.

Савјет за имплементацију мира је у Бриселу у мају 2000. године јасно дефинисао приоритете: стварна економска реформа која резултује одржив раст на тржишним основама, масовни повратак избјеглица, успостављање јаким и ефикасних институција, те унапређивање владавине права.

Високи представник нема чаробни штапић којим би учинио да се ти приоритети остваре, упркос широко распрострањеном вјеровању да је он у стању да то уради. Овласти које има да смјењује званичнике који врше опструкцију, те да намеће законе, морају се користити у политичком контексту – контексту који прихвата широку подршку за иницијативе и који прати жеља да се спријече

процедуралне блокаде.

Овај приступ је дао солидне резултате. У 2001. години, према статистикама УНХЦР-а, 92.000 избјеглица и расељених лица се вратило својим кућама у мјеста гдје представљају мањинску групу. То представља пораст од 36 % у односу на статистике из 2000. године, а сама 2000. година је била прекретница у којој је укупан број мањинских повратака – скоро 68.000 – представљао незаустављив замах у процесу повратка.

Постоји неопходна административна помоћ која стоји на услузи повратницима. Измјене и допуне имовинских закона, које је Високи представник наметнуо у октобру 1999. године, те додатне измјене и допуне које су наметнуте крајем прошле године, обавезале су тврдокорне локалне органе власти да подрже повратак. Високи представник је предузео посебне кораке за уклањање упорних представника власти за које се докаже да блокирају повратак. Покренути су програми финансирања изградње кућа. Побољшање физичке безбједности повратника осигурава мултиетничка полиција – за шта, у великој мјери, треба захвалити раду Међународне полиције (ИПТФ-а) при Мисији УН-а у БиХ.

Независна правосудна комисија коју је Високи представник успоставио почетком 2001. године надзире свеобухватну реорганизацију правосудног система који ће по окончању тог процеса побољшати спровођење привредних и кривичних закона.

Структурална економска реформа се спроводи систематично, мада се програму реформе не придаје хитност коју заслужује. Реформа порезног система је успорена због неспособности ентитетских власти да ускладе порезне режиме. Договорени механизам расподјеле средстава који би рационализовао прикупљање акциза још увијек не функционише, али ми смо у сталним контактима са властима како би се овај процес унаприједио.

Што се тиче позитивних помака, укидање завода за платни промет од стране Високог представника почетком 2001. године представља велики успјех. Тај потез је ослободио локалне и међународне банке да отпочну финансирати послове на основама конкурентности.

Систематско спровођење реформи је донијело практичну корист грађанима БиХ. Примјер за то је конвертибилна марка која је уведена 1998. године и која је прво била везана за њемачку марку, а сада за еуро. То је Босни и Херцеговини омогућило да има стабилну валуту и то је био најважнији елемент којим је инфлација одржавана скоро на нули. Очигледна је корист за свакога ко живи или послује у овој земљи.

Закон о директним страним улагањима, који је донесен 1998. године, штити имовину страних улагача од експропријације, гарантује “домаћи третман” страним улагачима, као и право да капитал врате у своју земљу.

Ове одредбе су садржане у закону на државном нивоу и не могу се подривати или мијењати на нивоу ентитета. Упркос томе, локалне власти су рутински доносиле законе из области привреде који нису у складу са законима у другим дијеловима земље. Схватање основне економске реалности захтијева доношење регулаторних закона, економску интеграцију и јавну политику која подржава јединствени економски простор у Босни и Херцеговини. Да, то је тачно оно што захтијева Савјет за имплементацију мира, али још је важније што то налаже здрав разум – улагања и отварање радних мјеста ће бити резултат тог развоја у цјелини. Још увијек нема јасних показатеља да ентитети и њихове политичке вође у овим напорима препознају свој властити интерес, пошто њихове активности често спречавају, умјесто да подржавају, стварање јединственог економског простора и тржишта у цијелој земљи гдје би се улагачи осјећали угодно.

Овој земљи су хитно потребна улагања и отварање радних мјеста. Једини начин да се стимулишу капитална улагања у овом тренутку је агресивна приватизација и разјашњење власничких права на имовини. Власти треба брзо да дјелују у циљу приватизације предузећа у друштвеном власништву. Већ је завршена приватизација скоро 1.700 предузећа путем сертификата. Међутим, приватизација преосталог процента путем готовинских средстава још увијек траје у већини предузећа. Поред тога, око 80 великих предузећа у Федерацији и 50 у Републици Српској су у процесу продаје, углавном уз помоћ међународних савјетника. Не треба потцјењивати важност тих активности. Вриједност продаје ових предузећа је равна вриједности двије трећине свих предузећа која требају бити приватизована. Крајем ове године треба бити окончана приватизација великог броја свих предузећа која су одређена за приватизацију. Нажалост, у неколико случајева, важни тендери за приватизацију се одлажу због погрешних политичких калкулација.

Још увијек постоји једна доза скептицизма према страним улагањима – погрешна перцепција да странци купују највеће вриједности ове земље. Свака земља је прошла кроз овај циклус – страна улагања, стварање капитала, отварање радних мјеста и будућа улагања домаћег капитала. Улагање страног новца је од изузетне важности за развој производних капацитета и отварање радних мјеста. Сматрам да је тај процес јасан радним људима у овој земљи – њима нико не треба да даје инструкције о основама економске реалности. У току 2000. године, 1,8 милијарди конвертибилних марака су у земљу пребацили грађани који раде у иностранству – то износи запањујућих 20% ГДП-а. Јасно је да ти људи знају како да раде и како да извуку корист из тржишне економије. Изгледа да је неким политичарима теже да раде са страним улагачима, или они прикупљају јавне поене путем реторике која је усмјерена против странаца. Без обзира на разлоге, ти политичари коштају Босну и Херцеговину доста новца, односно изгубљених улагања.

Невјероватан износ појединачних новчаних дознака је допринио ублажавању ефеката огромног дефицита у платном билансу. Ово стање се може одржати у краткорочном периоду и највјероватније ће се наставити као такво, али неће трајати заувјек. Не постоје ријечи којима се на адекватан начин може нагласити хитност развоја извозног сектора широм цијеле БиХ. Услови у регији и на међународном плану сада обећавају више него икада у задњих шест година. БиХ је већ преговарала са Словенијом, Хрватском и Југославијом о споразумима о слободној трговини. БиХ и остале чланице Пакта стабилности су се определијиле да либерализују 90 процената међусобне трговине до 2006. године.

У посљедњих десет година криминал и корупција су представљали једну ружну слику транзиције широм централне Европе прије него што су се успоставили стубови отворене тржишне економије и владавине права. Ни Босна и Херцеговина није била имуна на то. Одјел за борбу против корупције при ОХР-у (АФД) је проширио оквире својих активности у посљедњих 18 мјесеци и фокусирао своје напоре, у партнерству са локалним властима, на корупцију у систему. У сарадњи са ОСЦЕ-ом, АФД је помогао у организовању јавне ревизије буџета ентитета у 2001. години, при чему су откривена 74 случаја тешке корупције у Федерацији и 31 случај у РС. Ревизори су пронашли да иако министарства номинално врше финансијску контролу, та контрола није адекватна – одлуке су често нејасне, понекад и законски неутемељене, а у малом броју случајева или скоро никако се не прати даљи развој догађаја како би се осигурало да се средства троше на одговарајући начин. Као резултат тога, огроман износ јавних средстава је нетранспарентно каналисан, што, очигледно, није у јавном интересу. Случајеви корупције које је ревизија открила сада се истражују уз пуну сарадњу тужилаштва оба ентитета, као и релевантних полицијских и финансијских органа. Посебна ревизија утрошка војних средстава у ентитетима под надзором ОСЦЕ-а показала је први пут да су ентитетске владе дозволиле својим војним буџетима да дођу под контролу јавности. Ове напоре, који показују врло значајан напредак према отворенијем

и демократском друштву, не би било могуће остварити прије двије године.

Ове и остале помаке у сфери законодавства и економије омогућила је појачана политичка воља локалних власти за спровођењем реформи. Та политичка воља није постојала чак ни прије двије године. Јасно је да то више није тако. Морамо признати да је дошло до великих промјена везаних за процес реформи у Босни и Херцеговини. У току 2002. године то стање се мора консолидовати. Након избора у октобру увешће се четворогодишњи изборни циклус, који ће изабране представнике растеретити проблема кратког периода на који су изабрани, што је до сада ометало и најбоље напоре. Овај процес реформи мора заузимати централно мјесто у плану развоја земље који, по доласку на власт, наредна влада треба донијети.

Политичке странке воде дебату о измјенама и допунама ентитетских устава које ће те уставе ускладити са Одлуком Уставног суда из 2000. године о конститутивности народа на цијелој територији Босне и Херцеговине. Тиме ће се исправити недостаци Општег оквирног споразума за мир из 1995. године, а уз четворогодишњи изборни циклус, и то ће дати моћан стимуланс нормализацији политичке ситуације.

У нормалним условима економије слободног тржишта улога политичара је пажљиво дефинисана. Иако увијек постоји тенденција власти да желе да утичу на мишљење јавности кроз расподјелу економских бенефиција, њихова структура је пажљиво утврђена. Мрежа “познанстава” није више прихватљив начин. Умјесто тога стварне економске користи и обезбјеђивање могућности за запошљавање представљају побједничку формулу.

Странке удружене у Алијанси су почеле да прихватају концепт деполитизоване државне службе бар на државном нивоу, а ми радимо с њима како бисмо то исто остварили на ентитетском

нивоу. Међутим, још увијек нису у потпуности прихватиле концепт истински независних регулаторних тијела. У Сједињеним Државама предсједник именује предсједавајућег Федералних резерви, и предсједник има право да ово именовање изврши на одређен временски период. Ипак већ више од 50 година новоизабрана администрација задржава предсједавајућег Федералних резерви, којег је именовала ранија администрација, како би осигурала континуитет. Тиме се оснажују овлаштења Федералних резерви чиме се јача како независност тог тијела тако и независност мишљења које изражава његов предсједавајући.

Регулаторне агенције у Босни и Херцеговини, на примјер Регулаторна агенција за комуникације и Регулаторна комисија за електричну енергију на државном нивоу, која треба бити ускоро основана, морају уживати исти степен независности. Успјешне власти, попут успјешних предузећа, дозвољавају надлежним званичницима да наставе са обављањем дужности на коју су именовани без сталног мијешања и, једва да то треба и спомињати, без застрашивања или присиле. Ово је већ познат процес и ја вјерујем да се налазимо на путу да га развијемо и овдје, иако се за сада налази у почетном стадију.

Ипак постоји једна област у којој власти требају преузети вођство – област у којој морају бити проактивни и активно укључени. Та област је образовање.

Образовање је сувише дуго времена било занемаривано у Босни и Херцеговини. Постоје многи изванредни наставници, али бирократи и политичари слабо обављају свој дио посла. Огромна енергија је узалудно утрошена у покушају да се очува национални апартхејд. Та енергија би требала бити преусмјерена на модернизацију наставних планова и програма. У другим земљама дјеца у настави користе интернет и језичке лабораторије и компјутерске игре; знања усвајају интерактивним методом, раде у малим групама, различитом брзином савладавају

градиво, користе метод међусобно замјењивих предметних модула; полагају међународно признате јавне испите.

Умјесто да се усредсреди на модернизацију наставних метода дебата о образовању се овде још увијек врти око питања етничке сегрегације. И у мојој земљи смо некада имали сегрегационо образовање. Када смо се ослободили тога, у шездесетим и седамдесетим годинама, ослободили смо се и застарјелог учења напамет и увели иновативне технике наставе. Најпродуктивнији дио економије САД-а деведесетих година овог вијека – сектор високе технологије – зависи о интелектуалном потенцијалу, а не о природним богатствима. Није тешко направити везу са реформом образовања – а треба имати на уму да је требала генерација напредних политика у САД прије него што су се појавили плодови тог рада. Културни и етнички шовинизам је неважан за стварање богатства у Новом економском поретку.

Вријеме је да се ријеше политичка питања која још увијек окупирају образовање у Босни и Херцеговини и да се пређе на стварна питања – помоћ наставном особљу да подучава и помоћ дјечи да уче. Предсједник Џон Ф. Кенеди је образовање окарактерисао као – цитирам: “средство развијања наших највећих способности”, а потом додао да “свако од нас гаји личну наду и сан који, након што буде испуњен, може постати корист за свакога и оснажити нашу нацију.” Претварање нада и снова у богатство земље јесте задатак образовања. Укратко, тај задатак се не испуњава у Босни и Херцеговини.

Како се смањује финансијска помоћ и међународна заједница своје активности доводи на нормалан ниво, тако и потицај за извршавање преосталих задатака у реконструкцији може доћи само из саме Босне и Херцеговине, а не из иностранства. Пут напријед ће бити тежак, али на крају тог пута леже неизрециве користи. Мој отац је био професионални официр у војсци. То је разлог што сам дјетињство провео у Њемачкој и Јапану касних 40-тих и раних 50-тих година прошлог вијека. Из прве руке сам видио сиромаштво и разарања која је рат оставио за собом. Био сам и свједок начина на који су се Нијемци и Јапанци подигли

из пепела. Послијератни опоравак Немачке и Јапана спада у најимпресивнија поглавља историје двадесетог вијека. Послијератни опоравак Босне и Херцеговине могао би бити једна од најимпресивнијих прича двадесет првог вијека.

Транзиција Босне и Херцеговине из рата у мир, из комунизма у тржишну демократију, се не дешава у геополитичком вакууму. Далеко од тога. Сви позитивни догађаји које сам описао до сада су се одвијали у контексту европеизације. Приступање главном европском тренду – заједнички циљ цјелокупног становништва ове земље без обзира на политичко стајалиште или припадност, је стриктно дефинисан процес. Дугорочно гледано, БиХ тежи да постане пуноправна чланица Европске уније, што значи усвајање широког спектра закона – *аљуис цоммунитаире* – које то чланство захтијева. Средњерочно гледано ова земља треба да усвоји законе који су наведени у “Смјерницама / *Рoad Map*” Европске уније у складу са Споразумом о стабилности и придруживању. Овај процес већ тече – иако је потребан додатан политички притисак како би имао тренутни утицај. Локалне власти морају заиста показати исту енергичну опередијељеност за европски идеал какву показују обични грађани.

Путујући широм ове земље видим будућност која може бити сасвим другачија од садашњости. Видим земљу која може очекивати велике предности од свог чланства у Пакту стабилности – страни улагачи не мисле о улагању овде само као уласку на тржиште које има четири милиона потрошача; они размишљају о инвестирању у Босну и Херцеговину као о уласку на тржиште од 56 милиона потрошача у Југоисточној Европи. Ова земља, за разлику од многих својих сусједа, већ има успостављен, и то веома близак, однос са међународном заједницом. Овај однос, који је почео као лоше наслијеђе рата, може бити претворен у моћно комерцијално богатство.

Међутим, Босна и Херцеговина неће имати користи од регионалног тржишта осим ако дође до огромних темељних улагања у инфраструктуру. Њихов извор морају бити страни зајмови и улагања, а

политичари морају озбиљно размислити о томе како да привуку та улагања и како да отплаћују те зајмове. Ту стратешку визију, пак, тек треба формулисати. Узмите као примјер сектор транспорта који је суштински за било који развој. Не постоји никаква свеобухватна политика – никакав кохерентан став о врсти транспортног система који се може реалистично и корисно изградити у земљи. Сарајево и Загреб су прошле године по први пут у деценији повезани жељезницом. Поновно успостављање ове везе представља позитиван корак, па ипак путовање у Загреб захтијева десет сати, а при томе је потребно мијењати и локомотиве – то није врста брзе везе која привлачи улагања – и путнике – жељезницама Босне и Херцеговине. Не постоји комерцијални авиопревозник који би повезивао највеће градове у земљи, а цестовни систем захтијева хитне поправке и проширења. Да би се побољшала њихова ефикасност, те да би постали више тржишно и потрошачки оријентисани, ови сектори ће морати увести и економске и регулаторне реформе које ће усмјерити њихов рад.

Брза транзиција ка проспериту је могућа, али само ако буде постојала динамична и усмјерена активност од стране локалне политичке елите. Она је већ показала значајну храброст у усвајању тешких, али потребних политика. Сада мора показати опредељеност потребну да се доврши оквир који ће дозволити покретање економије.

Предсједник Кенеди је нагласио – цитирам: “Постоје ризици и цијена програма активности, али знатно мањи од дугорочних ризика и цијене удобног нерада”.

Нерад није опција у Босни и Херцеговини, а ни у ком случају не би била ни удобна. Будућност је свијетла, али мора се остварити. Дужност је политичара ове земље да остваре ту свијетлу будућност и поклоне је свом народу.

Хвала вам.